

סימן טו

בדין דבר שדרכו להיות מחובר לבגד

דברי חכמים

א. בספר אור זרוע הלכות שבת סי' פ"ד הביא את הדין שעבד יוצא בחותם וכתב דהטעם שאינו נחשב משאוי אף שהוא גנאי לעבד הוא משום דעבד יוצא בו כל השבוע והרי זה כמלבושו. ואח"כ הביא דכאשר ציוו הגוים על היהודים לילך בעיגולים על גבי הבגדים נהגו לצאת בזה לרה"ר כמו חותם של עבד [והוסיף דאין לחוש דילמא מיפסיק כיון שאם יפסק ויפול לא יקח אותו בידו]. ועיין דרכי משה סי' ש"א ס"ק ו' שכתב דהאו"ז התיר אף כשאין העיגול תפור אל הבגד. ולכאורה טעם ההיתר הוא כמו לגבי חותם של עבד משום דאורחיה כל השבוע לצאת בו והרי זה כמלבושו נוכ"כ המשנ"ב סי' ש"א ס"ק פ"ג].

עוד כתב האו"ז דיש שהיו עושים את העיגולים כשהם תפורים לבגד והביא את דברי הר"ש מקוצי שכתב דאפילו דבר שהוא משאוי מ"מ כשהוא מחובר לכסות מותר לצאת בו, ולמד כן הר"ש מהירושלמי. והר"מ הנ"ל לא הביא את דברי הר"ש מקוצי האלו.

ב. והנה הב"י בסי' ש"א סי"א הביא את תשובת הרשב"א ח"ג סי' רס"ב שכתב דאין לומר דכל דבר שהוא מחובר לבגד הרי הוא בטל אליו ואינו משאוי שהרי מבואר בגמ' שבת דף קלט: שהיוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב חטאת, וחזינן דאף שהציציות מחוברות לבגד הרי הן משאוי. וכן הקשה גם בתשובת מהר"ם ד"פ סי' תקל"ב.

ואולי יש ליישב דברי הר"ש דס"ל דלא אמרו בירושלמי דכל המחובר לכסות הרי הוא ככסות, אלא בדבר שדרכו להיות מחובר לכסות, אבל טלית שאינה מצוייצת כהלכתה אין הציציות נמצאות כעת בבגד בצורתן הנכונה, שאין דרך בני אדם לצאת בשלשה גדילים של ציצית, ולכן הן נחשבות משאוי.

ג. עוד מצינו את הנידון של דבר המחובר לבגד במה שדנו הפוסקים באיזה אופן יהיה רשאי אדם לצאת עם מפתח, ועיין סמ"ק סי' רפ"ב [עמ' רצ"ט] שהובא בטור סעיף י"א שכתב וז"ל ומפתח אסור אם אינו מחובר ברצועה המובלעת בתוך היד של המפתח, ומשמע שעצם החיבור של המפתח אל רצועת החגור מתיר את טלטול המפתח, וכן מבואר בלשון ר"פ בהגהת תשבץ קטן סעיף מ"ט [נרמז לדברין בתשובת אשכנזית שם] שכתב להקפיד שהמפתח יהיה מחובר היטב לרצועה והוסיף "וגם טוב שיעשנה קטנה דהוי קצת לנוי", ומשמע שעיקר ההיתר הוא משום עצם החיבור לחגור אלא דלרווחא דמילתא הוסיף שיהיה קצת לנוי [אמנם באגודה סי' פ"ה הביא שיטה

זו בלשון אחרת וז"ל "דיש גאונים שהתירו אף של ברזל רק שיהיה קטן שהוא קצת נוי ומהודקת עם מסמרים לחגור", ולפי דבריו הרי זה תנאי בהיתר של המפתח שיהיה עשוי קצת לנוי, ומ"מ משמע שעיקר ההיתר הוא מטעם החיבור, אלא שאם המפתח לא היה נוי קצת לחגור לא היה מועיל החיבור, והיה נחשב כלי בפ"ע דהוי משאוי, ורק על ידי שהוא משמש גם קצת לנוי שייך טפי לעשותו טפל לחגור מכח חיבורו.

ד. ובתשובת מהר"ם [ד"פ סי' תקל"ב] המובאת במרדכי סי' ש"נ נשאל על מפתח העשוי באופן שמתחילה חיברו לחגור ברזל שרגילים לעשותו לנוי החגור כמין זענקיל, ואח"כ חקקו בברזל זה צורת מפתח, וכתב מהר"ם דאין להתיר זאת, וטעם האיסור בתרתי: [א]. יש לגזור במפתח זה מחובר אטו אינו מחובר, כיון שאין דרכו להיות בכל החגורים, וכלשון תוס' דף נח. ד"ה הב"ע המובאת להלן אות ח'. [ב]. ועוד כתב דנראה דהמפתח הזה הוי משאוי וחייבים עליו חטאת, דאין הוא בטל לחגור, "דמאן לימא לן דמפתח בטל לחגור, דילמא חגור בטל למפתח", והוסיף שעצם החיבור לחגור אין בו כדי להתירו, וכדמצינו דהיוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב חטאת.

גם הרשב"א בתשובה ח"ג סי' רס"ד אסר מפתח מחובר בחגורה וז"ל מעשים באו לידי בישראלים הדרים בכפרים שהיו עושים מפתח בסוף האזור וחושבין שהוא בטל לגבי האזור, ואני אסרתי להם, שכל דבר שאינו צורך הבגד ואינו תשמיש הכלי אינו בטל לגבי הכלי עכ"ל, והובאו דבריו בב"י שם.

ה. ונמצא שנחלקו הראשונים בסברא זו של דבר המחובר לבגד, שדעת הר"ש מקוצי והסמ"ק ור"פ שעצם החיבור לבגד מתירו אף שיש לו חשיבות [אלא שר"פ כתב דטוב לעשותו קצת לנוי], ומהר"ם והרשב"א אוסרים, דס"ל דעצם החיבור אינו מתיר [אם כי הלשון במהר"ם היא דאפשר שהחגור בטל לגבי המפתח, ומשמע שלולי זה היה מקום לסברא שהמפתח בטל לחגור, והרשב"א חולק לגמרי על סברא זו, אלא סובר דכיון שאין המפתח משמש לכלי לא מהני חיבורו כלל להטפילו לבגד]. ועיין לעיל אות ב' שכתבנו לדון דאפשר שגם הר"ש מקוצי לא היקל אלא בדבר שדרכו להיות מחובר באופן זה [לאפוקי טלית שאינה מצוייצת כהלכתה].

ו. ועיין בב"י שם שהביא תשובה אשכנזית, והיא תשובת מהרי"ל סי' פ"ד וסי' קנ"ז סעיף י"ג, שדן בענין מפתח, וכתב דנהוג עלמא להתיר כדברי ר"פ והאגודה אף שמהר"ם קורא תגר, וכתב דטעם המתירים דחשוב כמו תכשיט דחגור שקורין זענקיל, וכדאמרינן בארוג בכסותו דכל שהוא ארוג לא גזרו, וסיים דכבר פשט המנהג להתיר. ומבואר לכאורה בדברי המהרי"ל דלא ס"ל דעצם החיבור גרידא מתיר את המפתח, רק משום שהוא כמו תכשיט לחגור, ומאידך משמע גם שלא היה זה ממש מתשמישי החגור או ממש כקישוט לחגור, אלא כדברי האגודה הנ"ל דהמפתח שימש קצת כנוי לחגור, ובזה ס"ל דמהני חיבורו להחשיבו כחלק מהחגורה. וראה להלן בסמוך במה שיובא מהב"ח ומהמג"א.

ז. והרמ"א בסעיף י"א הביא בתחילה את דעת המהר"ם שאסר במפתח של ברזל ואח"כ הביא דיש שכתבו שנוהגין בזה להתיר, וזו תשובת מהרי"ל ועיי"ש במג"א ס"ק י"ח שכתב דהיתר זה הוא דוקא כשהמפתח קבוע בראש החגורה ועשוי כעין זענקיל לחגור בו, והב"ח כתב דוקא כשעשוי בדרך תכשיט שקורין זענקיל.

ונמצא שלדעת המהרי"ל והרמ"א אין להקל במפתח המחובר לחגור אלא כשהוא עשוי כמין זענקיל, ונחלקו הפוסקים בפירושו, המג"א כתב דכוונת הרמ"א שצריך שיהיה המפתח משמש לבגד לחגור בו, ולדעת הב"ח אפשר דלא בעינן שיהיה ממש תכשיט אלא כעין תכשיט שהוא קצת נוי לבגד וכעין שביארנו לעיל סוף אות ו' בדברי המהרי"ל. והמשנ"ב סי' ש"א ס"ק מ"ה העתיק את דברי המג"א שמדובר באופן שחוגר במפתח.

ח. והנה מלבד הנידון דלעיל אם דבר המחובר לבגד חשיב משאוי או שנטפל הוא לבגד מצינו בגמ' נידון נוסף, אי גזרו בו דילמא מיפסק ואתי לאתויי, עיין גמ' שבת דף נח. דאיתא דיוצא העבד בזוג שבכסותו ופרש"י ד"ה זוג דהזוג היה עשוי לנוי. והקשו בגמ' למה לא חיישינן דילמא מיפסק הזוג ואתי לאתויי ותירצו דמיירי באופן שהזוג מחובר היטב אל הבגד ולא גזרו בו. ועיי"ש בתוס' ד"ה הב"ע שהקשו דאם אכן לא גזרו במחובר היטב לכסות למה אסרו שם בגמ' על העבד לצאת בחותם שבכסותו משום גזירה דילמא מיפסיק ואתי לאתויי והרי הוא מחובר היטב, ותירצו תוס' דהיתר זה של דבר מחובר היטב לכסות נאמר רק בזוג שדרך לאורגו בבגד, שאין שום בגד שלא יהא ראוי לנוי ולתכשיט כזה, ולא הטריחוהו לפוסקו מכל הבגדים ולגנות את הבגד, אבל חותם אין דרך לעשותו בכל הבגדים, שאינו יפוי לבגד, ולכן גזרו חכמים אפילו ארוג בכסותו אטו היכא שאינו ארוג.

סברא זו של תוס' הובאה גם בשו"ת מהר"ם [ד"פ סי' תקל"ב] ובמרדכי סי' ש"נ ובהגמ"י פי"ט אות ד', וכן כתב הרמ"א בסי' ש"א סכ"ג על דין זגין המובא שם בשו"ע, דלא מהני הא דמחובר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם, ולכאור' כוונתו לדברי התוס' הנ"ל שדבר שאין דרכו להיות מחובר לכסות גזרו בו אטו אינו מחובר, שכזה חיישינן שמא נפיל ואתי לאתויי, וכך פירש המג"א שם ס"ק ל"ג את דברי הרמ"א.

ולפ"ז אין הרמ"א עוסק כלל בנידון דבר המחובר לבגד אי חשיב משאוי או אינו משאוי, אלא רק בגזירה דמחובר אטו אינו מחובר, וצ"ל לפ"ז דטעם הא דאין הדבר המחובר חשיב משאוי הוא מחמת סברא אחרת, [וכגון בדבר שהוא נוי לבגד, א"נ בדבר שיש בו סברא אחרת להחשיבו שלא יהיה משאוי כגון חותם שעבד יוצא בו שהובא לעיל אות א' בשם האו"ז דטעם הא דלא חשיב משאוי הוא משום דכיון שאורחיה לילך בו כל היום לכן הרי זה בטל לאדם, וסברא זו היא אפילו בתלוי בצוארו ואינה מחמת החיבור לבגד].

ט. אמנם הט"ז שם ס"ק י"ג באר את דברי הרמ"א גם לגבי סברא דאורייתא, עיי"ש שציין לדברי הרשב"א המובא בב"י סעיף י"א שאין להתיר לחבר מפתח לחגור משום שאינו מצרכי החגורה ולכן אינו בטל לה, וע"ז כתב הרמ"א [לפי הבנת הט"ז] דאם דרכו של הדבר להיות מחובר לכסות [וכתב הט"ז כגון מפתח העשוי כמין זענקי"ל] הרי זה כחלק מהבגד. ולפי דברי הט"ז נקט כאן הרמ"א להלכה שדבר שדרכו להיות מחובר לבגד הרי הוא כחלק מהבגד, עכ"פ כשהוא משמש כעין זענקיל, ויתכן שהכוונה בזה כנ"ל אות ו' בשם המהרי"ל, דעיקר הסברא היא החיבור לבגד אלא דבעינן שיהא גם משמש קצת לבגד.

י. והנה המשנ"ב ס"ק פ"א ביאר את עיקר לשון הרמ"א [דדבר שדרכו להיות מחובר לבגד שרי] כהמג"א הנ"ל, דמחמת דדרכו להיות מחובר בבגד לא גזרו תפור אטו אינו תפור, וכנ"ל. אך עיי"ש בבה"ל ד"ה שדרכו שכתב דזה הטעם שמותר לצאת בכיסים התפורים לבגד וכן בקאפטור"ר [כובע מחובר למעיל] אף בזמן שאינו מכסה בו ראשו. ולכאורה כוונתו בזה לבאר דהא דכסי הבגד אינם נחשבים משאוי אף שאינם משמשים כחלק מהעיטוף של הבגד, דהוא משום שדרך בנ"א לתפור כיסים כאלו בבגדיהם ולכן חשיבי הכיסים כחלק מהבגד. ונמצא שהבה"ל משתמש בסברא זו של הרמ"א לבטל שם משאוי מן הכיסים. והנה המג"א ס"ק ל"ד כתב דמותר לצאת בקאפוני"י [כובע התפור מאחורי הבגד] משום שהוא בטל לבגד [ולכא' לגבי הכובע המחובר לבגד מאחוריו יש סברא נוספת להתיר לצאת בו, שהרי הוא לפעמים משמש לעיטוף הראש, ולכן הוא חלק מהבגד, וגם בשעה שאינו מתעטף בו שרי וכשם שמותר לצאת בחגורה התפורה בבגד אף שאינו חוגר בה, וכן מותר לצאת בכפתור התפור בבגד אף כשאינו רוכס בו את הבגד, ואולי זו גם כוונת המג"א].

יא. ונמצא שבדברי הבה"ל הובאה לדינא הך סברא דדבר שדרכו להיות מחובר לבגד חשיב כחלק מהבגד אף כשאינו משמש כלל לעיטוף הגוף, כגון כיסים. וכבר נתפרשו הדברים ביתר ביאור במשנ"ב לקמן ס"ק פ"ד, עיי"ש שכתב דהטעם למש"כ הרמ"א בסעיף כ"ג דמותר לצאת במטפחת שמקנחין בה האף אם מחוברת היא לכסות הוא משום שדרך היה בזמניהם לתפור כן לכסות הלכך בטל הוא לגבי בגד. ועיין בשעה"צ ס"ק ק"ד שציין מקורו לדברי הגר"א שם [ומה שתלה המשנ"ב את סברתו בדברי הגר"א לכא' צ"ע, דלכאורה יש לפרש כוונת הגר"א במש"כ שדרכו להיות מחובר שאין כוונתו בזה לבאר למה לא הוי משאוי, אלא כוונתו רק לבאר למה לא גזרו בזה תפור אטו שאינו תפור, וכדברי התוס' דף נח. הנ"ל אות ח', וכפי שכתב גם המג"א ס"ק ל"ג, ואפשר שלא ביאר הגר"א כלל בדבריו למה לא הוי משאוי ואולי טעמו כדברי המג"א שיובא להלן].

והנה דברים אלו של המשנ"ב בענין מטפחת מחודשים, שהרי מבואר בשעה"צ ס"ק ק"כ שלא היו רגילים לילך במטפחת תפורה למעיל בימות החול, ורק בשביל

שבת עשו כן, וא"כ חידוש הוא לומר דכה"ג חשיב ג"כ דבר שדרכו להיות מחובר לבגד אשר מחמתו לא יחשב משאוי, ואולי היתה מטפחת זו תפורה בקביעות במעיל של שבת, ולכן היקל בזה המשנ"ב [ומ"מ גרעה מטפחת זו טפי מכיסים שהתיר הבה"ל הנ"ל אות י', דהכיסים דרכם להיות מחוברים לכל הבגדים אף בימות החול ואף הנכרים תופרים כן בבגדיהם, ולכן מסתבר טפי שהכיסים בטלים לבגד ונחשבים כחלק ממנו].

והנה המשנ"ב ס"ק פ"ד הנ"ל הביא את לשון הט"ז ס"ק י"א והמג"א ס"ק ל"ד בשם הש"ג דטעם ההיתר לילך במטפחת תפורה למעיל הוא משום שאינה חשובה והיא בטילה לגבי הבגד, ובשעה"צ ס"ק ק"ג כתב דסברא זו תמוהה מאוד דאמאי נקראת המטפחת דבר שאינו חשוב וכי גריעא מחוטי משי המבוארים בסעיף ל"ט דבשעה שאין הם משמשים לקשירת המנעלים בחגור הרי הם נחשבים משאוי ואינם בטלים. ולכאורה היה מקום לומר דגם המג"א והט"ז לא נתכוונו לומר שהמטפחת בטלה לבגד משום דמצד עצמה נחשבת כדבר שאין לו חשיבות כלל, וכרצועות [שאינן של משי] התלויות באבנט המבוארות בסעיף ל"ט, אלא יסוד התירה של המטפחת הוא כסברת המשנ"ב הנ"ל משום שדרכם להיות מחוברים לבגד, וכיסי המעילים, אלא שאין סברא זו נאמרת אלא באופן שהמטפחת היא דבר קטן ביחס לבגד ולכן שייך לבטלה אליו, לאפוקי אם חיבר את המטפחת בחגור שאין היא בטילה לחגור, וכמ"ש המג"א שם בשם הב"ח.

ועכ"פ נמצא בדברי המשנ"ב ס"ק פ"ד והבה"ל ד"ה שדרכו מבואר דדבר שדרכו להיות מחובר לבגד הרי הוא כחלק מהבגד ושרי לצאת בו.

יב. ולכאורה נראה דמטעם זה יש להתיר כפתורים התפורים לבגד בצידו הפנימי והם מיועדים למקרה שיאבד אחד מהכפתורים של הבגד, דכיון שהורגלו תופרי הבגדים למכור את הבגד כשהכפתורים האלו מחוברים אליו ויש סברא לעשות כן, כדי שאם יאבד כפתור מהבגד ימצא כפתור במקומו בלי טורח ויחבר את הכפתור הזה למקומו בבגד, נמצא שיש לכפתורים אלו שייכות לבגד והרי הם נחשבים כחלק ממנו דומיא דכיסי הבגד, ואף שאין הם משמשים את האדם בעת הלבישה ואינם דומים ממש לכיסי הבגד שהאדם משתמש בהם בעת הלבישה, מ"מ נראה שעיקר הסברא שדבר שדרכו להיות מחובר לבגד דינו כבגד קיימת גם בכפתורים אלו, דסו"ס אדם רואה אותם כחלק מהבגד מהטעם הנ"ל דשייכים הם לבגד וסופן להתחבר אליו והם קבועים בבגד כל הזמן ולכן טפלים הם לבגד. ולכן אף אם אין אלו כפתורים זולים אלא כפתורים חשובים יותר מ"מ חיבורם לבגד מתירם, וכמש"כ המשנ"ב הנ"ל. ועיי' בגוף הספר פרק כ"ח סעיף קע"ו שהבאנו דכן דעת רבים מפוסקי זמננו וגם הבאנו שיש מחמירים בזה.

דבר שאין לו חשיבות המחובר לבגד

יג. בגמ' שבת דף קלט: איתא א"ר אבין בר רב הונא א"ר חמא בר גוריא מתעטף אדם בכילה ובכסכסיה ויוצא לרה"ר בשבת ואינו חושש [פירוש – דכאשר מתעטף בכילה אין חשש הוצאה מצד הכילה עצמה, דכיון שהוא מתעטף בה דרך מלבוש הרי זה מותר, ולא גרע מהא דמבואר בגמ' דף קמז: שהאוליידין מביאין בלרי נשים לבית המרחץ ע"י שהם מתעטפים בהם ראשם ורובם, והחידוש של רב אבין הוא לגבי כסכסי הכילה, דהיינו הרצועות המחוברות בה, דאותן רצועות נהי שהן משמשות לכילה כאשר משתמשים בה ככילה, מ"מ כאשר מתעטף בכילה בתורת טלית אין הרצועות נצרכות לאותה טלית, וסד"א דהוי משאוי, וקמ"ל רב אבין דשרי].

והקשו בגמ' מ"ש מדרב הונא דאמר רב הונא בר רב היוצא בטלית שאינה מצוייצת בשבת חייב חטאת [פירוש – דשלשת הגדילים התלויים בטלית נחשבים משאוי כיון שאינה מצוייצת כהלכה בארבעה גדילים], ותירצו בגמ' דציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי, הני לא חשיבי ובטלי.

ושמעין מהגמ' שאם יש לאדם רצועות או חוטים הנמשכים מהבגד אם אין להם חשיבות ואין דעתו עליהם הרי הם בטלים אף באופן שאינם נחשבים כלל חלק מהבגד^א.

ובהא דמבואר בגמ' דציצית חשיבי ולא בטלי ולכן הם מהוים משאוי נחלקו הראשונים: [א]. רש"י מבאר שהכוונה לחוטי התכלת שהם יקרים ואינם בטלים, וכתבו הפוסקים שלפי זה בימינו שאין לנו תכלת בטלים הציציות לבגד^ב. [ב]. רבינו חננאל מבאר שהציציות חשובות לאדם ורוצה הוא בקיומן משום שבדעתו להשלים את החוטים החסרים, ולכן אינן בטלות אף שאין החוטים יקרים, והובאו דבריו בתוס' ד"ה ציצית וגם הרמב"ם פי"ט מהלכות שבת ה"כ כתב כהר"ח.

והא דאמרינן דחוטים חשובים אינם בטלים הוא רק כשאינם נחשבים נוי לבגד ואינם משמשים לו, אבל חוטים ורצועות הבאים להיות נוי לבגד או שהם משמשים

א. ואין הכוונה כאן לחוטים שאין להם חשיבות כלל, דאלו מותרים אף שאינם מחוברים לבגד, שהרי פירורי אוכלין הנמצאים בכיסו של אדם, או שיירי אוכלין הנמצאים בין השיניים וכן שערות מועטות או קשקשים שנפלו על בגדו ואין דעתו עליהם כלל, הרי הם בטלים אף שאינם מחוברים, אלא מיירי ברצועות הדומות לרצועות הכילה שאם היו תלושות היו נחשבות משאוי, ומ"מ כשהן מחוברות לבגד ואינו מקפיד עליהן להסירן ואין דעתו עליהן הרי הן בטלות לבגד, ודוגמא לדבר רצועת בד ששמשה לתלות בה את הבגד [מתלה] שאם נפסקה מצד אחד ואין דעתו לתקנה הרי היא בטלה ואינה מהווה משאוי.

ב. ומסתבר שאם יהיו חוטי ציצית יקרים מאד דינם כחוטי תכלת ולא בטלי.

לו כגון לולאות וכפתורים שרוכסים בהם את הבגד, כל אלו נחשבים חלק מהבגד ואינם משאוי כלל. ואף בזמן שאינו רוכס את הבגד כלולאה והיא תלויה בו מ"מ אינה נחשבת משאוי, דסו"ס היא נחשבת כחלק מהבגד.

וכן כתב הרמב"ם שם לענין טלית המצוייצת כהלכתה דמותר לצאת בה אף בלילה [שאין החוטים משמשים למצוה, דלילה לאו זמן ציצית] "שאין הציצית הגמורה משאוי אלא היא מנויי הבגד ומתכסיסיו כמו האימרא וכיוצא בה".
יד. העולה מכל הנ"ל:

[א]. דבר המחובר לבגד ודרכו להיות מחובר לבגד, כגון כיסי מכנסיים או כובע מחובר למעיל ה"ז בטל לבגד.

[ב]. דבר המחובר לבגד אך אין דרכו בכך – אם אין בו חשיבות הרי הוא בטל לבגד, וזה דין כסכסי הכילה שבגמ' דף קלט: ואם יש בו חשיבות אינו בטל, וכגון מפתח שנתחבר לחגורה ואינו משמש בה כלום.